

А.Б. Маханбетованың 6D080200 – «Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру технологиясы» мамандығы бойынша философия (PhD) докторы дәрежесін алу үшін дайындалған «Етті бағыттағы тұқымдық бұқалардың көбею қабілеттілігіне генетикалық факторлардың әсері» тақырыбындағы диссертациясына

ШКІР

Бүгінгі таңдағы асыл тұқымдық жұмыстарының негізгі талаптарының бірі - тұқымдық бұқалар ұрығының сапасы жоғары болуы. Ұрықтың сапасына көптеген факторлар, жағдайлар әсер етеді. Соның ішінде негізгі факторлардың бірі - бұқалардың тұқымдық сипаты. Осы тұрғыда ізденуші А.Б.Маханбетованың диссертациялық тақырыбы Қазақстанның солтүстік аймақтарында өсірілетін генотипі әртүрлі етті бағыттағы тұқымдарға жататын асыл тұқымды аталық бұқалардың шәует өндіру және ұрықтандыру қабілеті мен ұрпақтарына генотипі, тұқымы, шыққан елінің әсерін салыстырмалы түрде зерттеуге арналған.

Диссертация тақырыбы бойынша зерттеулер Ақмола облысы "Асыл-Түлік" АҚ-ның базасында ҚР АШМ 267 «Асыл тұқымды мал өсірудегі селекция әдістерінің тиімділігін арттыру» 101 мақсатты қаржыландыру жобасы аясында «Асыл тұқымды табындарда көбею мәселелерін зерттеу және төл алу шығымын арттырудың заманауи әдістерін қолдану» тақырып тармақшасы бағдарламасының ғылыми-техникалық зерттеулері бойынша және 217 «Ғылымды дамыту», 102 «Ғылыми зерттеулерді гранттық қаржыландыру» бағдарламасы бойынша Жас ғалымдарды гранттық қаржыландыру «Жас ғалым 2022-2024 жж.» «Етті бағыттағы тұқымдық бұқалардың көбею қабілеттілігіне генетикалық факторлардың әсері» (мемлекеттік тіркеу номері номер ИРН: АР14972970) жобасы аясында орындалды.

Ізденуші бекітілген әдістемелік нұсқауларға сәйкес "Асыл-Түлік" АҚ жүргізілген ғылыми-шаруашылық зерттеулерінде генотипі әртүрлі өндіруші бұқалардың өнімділік және дене бітімі ерекшеліктері; шәует өнімділігінің сандық және сапалық көрсеткіштері мен ұрықтандыру қабілетінің тұқымы мен шыққан еліне әсері; қанның биохимиялық көрсеткіштері; жасы және жыл маусымының шәуіт өнімділігіне әсері; белгілер арасындағы фенотиптік және генетикалық байланыс әсері; өндіруші бұқалардың ұрпақтарына тұқым қуалаушылық қасиетінің басымдылығы мен салыстырмалы тірі салмағының индексі; өсу гормоны гендерінің ұрпақтарына әсері анықтады.

Зерттеулер нәтижесінде шәует өнімділігіне тұқымдық ерекшеліктердің болуы анықталды: жыл бойына орташа алғанда ең көп эякулят көлемі мен браққа шыққан ұрық саны бойынша абердин-ангус тұқымының бұқаларында байқалса 3,97 мл, бұл геррефорд бұқаларына қарағанда 0,08мл (2%)-ға және қазақтың ақбас тұқымына қарағанда - 0,61 мл (16%)-ға артық болса, шәуіттің жоғары концентрациясы қазақтың ақбас және геррефорд тұқымының бұқаларында байқалды және бірдей концентрация мөлшерін құрады - 0,78 млрд/мл, бұл өз кезегінде абердин-ангусқа қарағанда – 0,09 млрд/мл (11%)

-ға басымдылығын көрсеткен. Ал ұрықтандыру қабілеті бойынша қазақтың ақбас тұқымында бұқалары – 47 - 60% аралығында болса; абердин – ангус бұқаларында – 30 – 59%; герефорд тұқымында – 45 – 60% аралығында болды. Абердин – ангус бұқаларындағы ұрықтандыру қабілетінің төмен көрсеткіші оның тұқымдық ерекшеліктері мен бейімделу қасиеттеріне негізделген.

Жалпы аталық бұқаларды ұрықтандыру қабілеті ретінде пайдалану тиімділігі 24,90% генетикалық факторларға байланыстылығы анықталады: генотиптің 13,20%, оның тұқымының 10,2% және шығу тегінің 1,5%. Осыған орай, зерттеу нәтижелері өндіруші бұқалардың шәуіт өнімділігі көрсеткіштеріне генетикалық факторлардың 38% әсер ететінін көрсетті. Оның ішінде генотипі бойынша 22,0%, тұқымы 14,0% және 1,5% шыққан еліне байланысты екенін көруге болады.

Ізденуші А.Маханбетова диссертация тақырыбы бойынша отандық және шетел ғалымдарымен жүргізілген зерттеу әдістерін толық меңгерді. Зерттеу тәжірибелерінің мәліметтерін өңдеп, ғылыми тұрғыдан интерпретациялап, қорытындылап, докторлық диссертация жұмысын рәсімдеді.

"Асыл-Түлік" АҚ "Асыл-Түлік" АҚ Диссертациялық зерттеу жұмысының құрылымы, ішкі логикасы, өзіндік жүйесі, сабақтастықпен өзара бірлестігі толық сақталған. Ол ғылыми-теориялық тұрғыдан бекітілуімен, деректі және статистикалық мәліметтерге сүйене отырып, оны ғылыми жалпы зоотехникалық, генетикалық, физиологиялық және биохимиялық әдістер аясында, зерттеу тәжірибелерінің нәтижелерін талдап қорытумен сипаттап келтірген. Сондықтан жұмыстың қорытындылары зерттеу мәліметтерінен туындап, олардың маңызын сақтап, көрсетеді.

Диссертациялық жұмыс аяқталған ғылыми жұмыс болып табылады. Ол қойылған мақсаттар мен міндеттерге негізделген алынған зерттеу нәтижелерінің ішкі бірлігімен сипатталады. Диссертация деректері мен қорытындыларын жеткілікті көлемде отандық және шет елдік ғылыми басылымдарда жариялап, республикалық және халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда баяндап, апробацияланды.

Ізденуші А.Маханбетова аталған диссертацияны орындау барысында диссертантталынған теориялық білімдерін практикалық мәселелерді шешу үшін қолдана отырып, қазіргі ғылыми жұмыстарды сын тұрғысынан талдау, жинақтау және өз бетімен бағалай алатынын көрсетті.

Жоғарыда келтірілген жағдайларды ұстана отырып, ізденуші А.Маханбетованың «Етті бағыттағы тұқымдық бұқалардың көбею қабілеттілігіне генетикалық факторлардың әсері» тақырыбындағы диссертация 6D080200 – «Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру технологиясы» мамандығы бойынша философия (PhD) докторы дәрежесін алу үшін диссертация талабына сай жазылған, ал оның авторы философия (PhD) докторы дәрежесіне лайық деп санап, қорғауға ұсынамын.

Ғылыми кеңесші:
а.ш.ғ.к., доцент

"С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті" коммерциялық емес акционерлік қоғамы

Н.Ж.Қажғалиев

25.09.2023 ж. қолын растаймын:

Басқарушының орынбасары